

AKTÖR İLİŞKİLERAĞI KURAMI VE BARAJLAR: YUSUFELİ BARAJI ÖRNEĞİ*

Abdullah Cengiz KAYIŞ**

ÖZ

Bu çalışma, Artvin ili Yusufeli ilçesinde halen yapım aşamasında olan Yusufeli Barajı özelinde, barajların toplumsal etkilerini konu edinmektedir. Çalışmada, Yusufelilerin baraj yapım sürecinde yaşadıkları problemlerin ortaya konulması ve "Aktör İlişkiler Ağ Kuramı (AİK)" nin barajların toplumsal etkileri çerçevesinde uygulanabilirliğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Çalışma metodolojik anlamda, "yorumlayıcı yaklaşım"la yapılmıştır. Alan araştırmasına dayanan çalışmanın verileri, kartopu örnekleme tekniği ile seçilen dördü kadın, yedisi erkek olmak üzere toplamda 11 kişiyle derinlemesine mülakatlar yapılarak elde edilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi gereği bazı ikincil veri kaynaklarından da faydalanılmıştır. Söz konusu verilerin analizi için "semiyotik" tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre görüülenlerin, kamulaştırma faaliyetlerinin kendilerini mağdur edecek şekilde gerçekleşeceği; maddi ve manevi kültürel değerlerin büyük oranda yok olacağı; yeniden yerleşim yeri inşaatının zamanında bitirilemeyeceği ve buna bağlı olarak zorunlu göçe maruz kalacakları şeklinde kaygılara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Göç eğilimlerinin de söz konusu kaygılar ve buradan çıkan taleplerle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Göç eğilimlerinde, kesin olarak göç edecek olanlar, kararsız olanlar ve göç etmeyecek olanlar şeklinde üç kesim bulunmaktadır. Söz konusu problemlerin büyük oranda süreçle ilgili belirsizliklerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. AİK'in, bu çalışmanın geneli açısından uygun araçlar sağladığı ve dolayısıyla kuramın barajların toplumsal etkilerinin incelenmesinde uygun olduğu belirtilmelidir.

Anahtar kelimeler: Aktör Network Teori, Barajlar, Göç, İskân, Yusufeli

ABSTRACT

This study examines the social impacts of dams through the case of Yusufeli Dam. In this study, it is aimed to show the dam related problems of local people and the applicability of ANT on dam issue. Interpretative Social Science approach is used in terms of methodology.

* Katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Çağrı ERYILMAZ'a teşekkür ederim.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Erzurum, ORCID: 0000-0002-5544-3605, cengiz.kayis@hotmail.com.

The data of field research is obtained by in-depth interviews with interviewees of eight men, seven women chosen by snowball sampling. Secondary resources are used due to theoretical framework and data analysis is done by semiotics. Results of the study show the concerns of interviewees that expropriation aggrieve them, cultural values will disappear, relocation construction will not be finished on time and so they will have to migrate. There are three tendencies in terms of migration: People who migrate absolutely, undecided group and people who will not migrate. Problems mostly are caused by uncertainties about the process. ANT, which provides suitable tools for this study, is useful to study social impacts of dams.

Keywords: Actor-Network Theory, Dams, Migration, Relocation, Yusufeli

Barajlar, yenilenebilir enerji kaynaklarının başında gelen suyun enerjiye dönüştürülebilirliğinin en yaygın araçları olarak, özellikle de son yıllarda Türkiye’de yoğun olarak kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, ülkelerin ekonomi politikalarının temellerinden birini oluşturan baraj inşaatları son yıllarda Türkiye’de de bir hız kazanmıştır. “Çoruh Havzası”nda yapılmış, inşaat aşamasında olan ve yapılması planlanan barajlar da bu yoğunluğun bir kolunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de bulunan su kaynakları, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) tarafından 26 havzaya bölünmüştür. Çoruh nehri ve kolları da yapılan araştırmalarla 1969 yılında bu kapsama dâhil edilmiştir. Bu tarihten sonra ilgili çalışmalar yapılmış ve 1982 yılında Master planı hazırlanmıştır. 1992 yılında ise, proje kesinleştirilmiştir. Buna göre, Çoruh nehrinin Pazaryolu mevkinde bulunan bölümünden, nehrin ülkeyi terk ettiği Gürcistan sınırına kadar olan bölümünde, nehrin ana kolu üzerinde hepsi de “büyük” olmak üzere on barajın yapılması planlanmıştır (Sever, 2010: 194).

Bu araştırmaya konu olan Yusufeli Barajı da Çoruh havzasında yapımı planlanan ve şu anda inşaatı devam eden söz konusu barajlardan biridir. Baraj inşaatı tamamlandığında; Muratlı, Borçka ve Deriner barajlarından sonra bölgede yapılmış olan dördüncü baraj olacaktır. Yusufeli barajı hem gövde yüksekliği hem de maliyet bakımından söz konusu barajlar arasında en büyüğüdür. Konum olarak, Yusufeli’nin girişinde, Çoruh ve Oltu çaylarının birleştiği ve “Su Kavuşumu” olarak adlandırılan yerden 800 m. aşağıda inşa edilmektedir. Baraj ana gövdesi, Artvin’e 70, Yusufeli’ne ise 9 km. uzaklıktadır. İnşaatı bittiğinde dünyanın en yüksek barajlarından biri olacak olan Yusufeli barajı, deniz seviyesinden 496 m., temelinden ise 270 m. yüksekliktedir (Sever, 2010: 195). Baraj inşaatı tamamlanıp su tutmaya başladığında, mevcut Yusufeli ilçe merkezi ve bağlı 4 köy tamamen sular altında kalacak; 17 köy ise, baraj gölünden kısmen etkilenecektir. Bu durum, baraj gölü suları altında kalacak olan Yusufeli ilçe merkezinin yeniden iskân edilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Dolayısıyla Yusufeli Barajı Projesi, aynı zamanda bir yeniden yerleşim projesidir.

Barajların, etki alanları açısından üç boyutlu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir: ekonomik boyut, ekolojik boyut ve toplumsal boyut. Barajların ekonomik boyutu, ülkelerin ekonomi politikaları çerçevesinde, daha çok olumlu yönden değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle bu boyut, “çoğunluğun iyiliği” olarak değerlendirilerek, ülke ekonomisine olan katkısı temelinde olumlanmaktadır. Her ne kadar farklı durumlar olsa da bu düşüncenin doğru olduğu söylenebilir. Zira barajlar, özellikle de enerji ihtiyacı açısından ülke ekonomilerine büyük katkılarda bulunabilmektedir. Ayrıca barajların, yapıldıkları bölgelerde tarımsal sulama ve evsel su ihtiyacı gibi birçok fayda sağlamaları açısından da bölgesel ve dolayısıyla da ulusal ölçekte olumlu yönleri olduğu söylenebilir. Diğer iki boyutta ise, çoğunlukla olumsuzlukların söz konusu olduğu söylenebilir. Barajlar, kuruldukları eko-sistemde telafi edilemez büyük tahribatlara yol açabilmekte ve insan olmayan diğer varlıklar üzerinde de kalıcı zararlara neden olabilmektedirler. Konunun toplumsal boyutu söz konusu olduğunda, durum daha önemli bir hâl almaktadır. Barajlardan kaynaklı zorunlu göçler ve bu göçlerin neden olduğu kentsel sorunlar, baraj yapım sürecinde “maruz kalanların” yaşadıkları problemler barajların toplumsal etkileri arasında sayılabilir. Barajları sosyolojinin konusu haline getiren de söz konusu bu etkilere neden olan toplumsal boyuttur.

Yukarıda bahsedilen boyutlardan ekonomik boyutun genel olarak ekolojik ve toplumsal boyutu gölgelediği, bir başka deyişle görünmez kıldığı söylenebilir. Türkiye’de şu ana kadar gerçekleşen baraj projelerinde, her ne kadar toplumsal boyutun göz ardı edilmeyeceği dile getirilse ve bu yönde çalışmalar yapılmış olsa da sonucun “gerektiği gibi” olmadığı, geçmiş “tecrübelerden” anlaşılmaktadır¹. Bu çalışma da söz konusu bu boyutlar içerisinde “en önemlisi olan” toplumsal boyuta odaklanmaktadır. Burada toplumsal boyutun en önemli boyut olarak değerlendirilmesi, diğer boyutların da bir şekilde insanla ve dolayısıyla da toplumla ilişkili olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Yusufeli Barajı örneğinde, baraj yapım sürecinde barajın etki alanında bulunan insanların yaşadıkları sorunları, yorumlayıcı bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma “Yorumlayıcı Sosyal Bilim” yaklaşımıyla AİK temelinde yapılmıştır. Çalışmanın bir diğer odak noktası ve amacı da Türkiye’de henüz yeteri yer bulamamış ve baraj projelerinde kullanılmasının uygun olduğu “söylenen”², bununla birlikte bu tür çalışmalarda kullanılmamış olan kuramın barajların toplumsal etkileri üzerinden pratikte gösterilmesidir. Buradan hareketle, araştırma sorusu; “Yusufelililerin baraj yapım sürecinde yaşadıkları sorunlar nelerdir ve barajın yarattığı toplumsal etkiler AİK çerçevesinde açıklanabilir mi?” şeklindedir.

---

¹ Alanyazında barajların toplumsal boyutunu ele alan çalışmaların büyük çoğunluğunda bu sonuç ön plana çıkmaktadır.

² Konuyla ilgili bkz. URL-1.

Alan araştırmasına dayanan çalışmanın verileri derinlemesine mülakatlarla elde edilmiştir. Ayrıca kısıtlı bir şekilde de olsa “semiyotik” tekniği analiz aracı olarak kullanılmıştır.

Çalışma, kavramsal çerçeve, metodoloji, bulgular ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve bölümünde çalışmanın dayandırıldığı kurama ve daha önce yapılmış olan ilgili bazı çalışmalara yer verilmiştir. Metodoloji bölümü, araştırmanın sosyal bilim yaklaşımı, araştırmada kullanılan veri toplama ve örnekleme tekniklerini içermektedir. Bulgular bölümünde, alan çalışmasından elde edilen veriler sınıflandırılmak suretiyle ve semiyotik tekniğinin de yardımıyla kuramsal bir tartışma yapılarak açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırmanın verileri, kavramsal çerçevesi ve metodolojisi bağlamında ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre; araştırılanların ekonomik, kültürel ve göç temelinde birçok problemler yaşadıkları ve bu problemlerin onlarda kaygılara neden olduğu; AİK’in bu çalışma özelinde barajların toplumsal boyutunun incelenmesinde uygun araçlar sağladığı anlaşılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışma, kuramsal olarak “Aktör İlişkileri Kuramı (AİK)”na dayandırılmıştır. AİK’in Türkiye’de, özellikle de sosyal bilimlerde henüz yeterli yer bulamadığını belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte, sosyal bilimsel açıdan kuramın Türkiye’deki öncüleri diyebileceğimiz çalışmalar da mevcuttur (Kasapoğlu, 2008; Kasapoğlu vd, 2009; Odabaş, 2008; Odabaş, 2010). Kuramın başta gelen isimlerinin Latour, Callon, Law ve Serres olduğu söylenmekle birlikte (Kasapoğlu, 2008; Odabaş, 2008; Odabaş, 2010), Tarde’in AİK’in “babası” olduğu, Latour’un kendisi tarafından belirtilmektedir (Latour, 2008).

Sosyolojik yaklaşımlarda, özellikle de son yıllarda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Meşruluk tartışmaları da söz konusu farklılaşmalarla birlikte yürümektedir. Bu doğrultuda sosyal ile teknolojik olan arasındaki sınırların belirsizleştiği iddiaları ön plana çıkmaktadır. AİK’in de bu gelişmeler ışığında, sosyolojinin yeni yaklaşım ve kavramlara ihtiyacına cevap üretme çabasıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir (Odabaş, 2008; Odabaş, 2010).

AİK, en genel anlamda üç ilkeye dayanmaktadır: herhangi bir çatışmanın söz konusu olduğu durumlarda aktörlerin hangi tarafta oldukları önemsenmeden, onlara karşı gösterilen “*genelleştirilmiş tarafsızlık*.”; “*genelleştirilmiş simetri*” olarak tanımlanan ve aktörlerin çatışan görüşlerinin anlaşılmasında kullanılan “yansız ve soyut” kelimelerin kullanımı ve toplumsal, tabii ve teknolojik olan arasındaki ayrım ön kabulünün reddedilmesi (Singleton vd., 1993 Akt. Kasapoğlu, 2008: 21).

Kasapoğlu (2008: 20-21)’na göre de AİK’i savunanlar, toplumsal hayatta insanlar, nesnelere ve içinde buldukları mekânların yakın ilişki içinde olduğunu ve söz konusu unsurların bu ilişkiler aracılığı ile üretildiklerini iddia etmektedirler. İnsan olmayan varlıklara yüklediği anlam açısından AİK’in doğa ve topluma bakışının “*klasik Batı düşünce*”sindeki “*doğa- toplum*

dikotomisinden” farklı olduğu söylenmelidir. Farklı bir ifadeyle AİK’in en önemli özelliklerinden biri, özcü yaklaşımların ya/ya da şeklindeki duruşlarına karşı çıkmasıdır (URL 1). AİK, klasik sosyolojide hâkim olan ikili zıtlıkları reddetmekte, bunun yerine söz konusu ikililikler arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. AİK, aynı zamanda, araştırmanın sürece odaklanması gerekliliği üzerinde de durmaktadır (Kasapoğlu, 2008; Odabaş, 2010).

Aktör İlişkiler ağı kuramcılarına göre, doğal ve toplumsal olan aktörler etkileşim içindedirler. Sosyal olarak inşa edilmiş olan toplumsal hayat, insan eyleyenlerin yanında insan olmayanlardan da meydana gelen *“melez yapılar”* şeklinde görülmektedir. Melez kavramı ise, kuram içerisinde iki anlamda kullanılabilir: insan ve insan olmayan varlıkların ve aynı ilişki ağı içerisinde olumlu ve olumsuz durumların birlikteliğine göndermede bulunmak (Kasapoğlu, 2008: 21-22).

Anlaşıldığı üzere AİK, toplumsal gerçeğin anlaşılabilmesinde insan olmayan varlıklara da aktörlük konumu atfetmektedir. Söz konusu varlıklar ise kuram içerisinde *“aktant”* olarak isimlendirilmektedirler. Aktant kavramı, genel olarak *“hareket eden”* anlamında kullanılmaktadır (Kasapoğlu, 2008; Odabaş, 2010; Latour, 2005 Akt. Seçilmişler vd., 2011: 381; URL 1). Somut veya soyut olabilen aktantlar, sosyolojik anlamda toplumsal değişmede rol sahibi olan varlıklar şeklinde değerlendirilebilir (Seçilmişler vd., 2011: 381).

“Aktantlar otonom olmasına rağmen, onların her eylemi hem networkte bir değişiklik yaratır hem de networkteki ilişkiler ağı aktantları daima dönüştürür. Olgu ve değer, yorum, inşa ve gerçeklik, tercümele; dönüşümler, ilişkiler, ağlar yoluyla iç içe geçerler. Özne ve nesnenin, öznel ve nesnelin düz bir ontolojide bir araya gelişini açıklamak gerçek anlamda materyalist bir epistemolojiyi gerektirir.” (Latour, 2007: 138-142 Akt. Demir, 2014: 185). AİK’in de, *“ilişkisel materyalizm”*in bir biçimi olduğu belirtilmektedir. AİK, teknolojinin ve sosyolojinin fikirlerinin tarihini birleştirerek bir yerde buluşturur. Bunu ise, bir sistem kurmak suretiyle yapar. Kuramın yaptığı açıklamada dualizm söz konusu değildir; bunun yerine teknoloji ve toplum arasındaki ilişkiye odaklanılır. Kuram, buradan hareketle insan ile insan olmayan varlıklar arasındaki ilişkiye vurgu yapmakta; her iki tarafın etkileşimi aracılığı ile toplumun bu durumu yeniden ürettiğini iddia etmektedir. (Prout, 1996: 198-219 Akt. Kocaman, 2008: 164).

AİK’e göre *“modern toplum içinde her şey ilişki ağıdır”* (Latour, 1998 Akt. Odabaş, 2010). Eylemin anlaşılması; söz konusu ilişkileri anlamaktan geçmektedir. Çoğul ve farklı birlikteliklerin nasıl ve hangi amaçla kurulduğunu veya bozulduğunu ayrıntılı olarak inceleyen kuramın, çoğunlukla betimsel bir karakter taşıdığı belirtilmektedir. Söz konusu birliktelik veya kopuşları incelemede kullanılan en önemli kavram *“dönüşüm (translation)”*dür (Odabaş, 2008). *“Dönüşüm başat aktör ya da aktant tarafından diğer aktör ve aktantlara benimsetilmiş durumları ifade etmektedir. Süreç, başat aktörün diğerlerini kendi dünya görüşü konusunda yönlendirmesi ve*

kabul ettirmesi ile gerçekleşmektedir" (Odabaş, 2008: 71). İlişki ağında, baş aktör dışında kalan diğer aktörlerin süreci kabullenmesi ve ilişki ağının durağanlık kazanması sonucunda kara kutu (black box) ortaya çıkmaktadır. Temelinde bir konsensüse dayanan söz konusu ilişki ağı, "diğerlerinin" baş aktörün meşruluğunu sorgulamaya başlaması ve baş aktöre duyulan güvenin azalması ile birlikte ortadan kalkabilir ya da farklılaşarak başka bir ilişki ağına dönüşebilir. Ayrıca, her bir ilişki ağının başka bir ilişki ağı içerisinde olduğu ve herhangi birinde meydana gelen değişimin diğerlerini de etkileyeceği belirtilmektedir (Odabaş, 2008: 171).

AİK içindeki tüm kavramların tercüme süreci ile ilişkili olduğu söylenebilir. Nitekim tercüme süreci, kuram içerisinde "*ilişki ağının oluşma süreci*" şeklinde ifade edilebilecek derecede önemli bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle, kuramın asıl ilgisinin ilişki ağlarının nasıl oluşmuş olduğudur, denilebilir (Odabaş, 2010: 56). Latour'un şu ifadeleri de, kuramın asıl odaklandığı "şey" in ağ olduğunu daha iyi göstermektedir: "*Eyleyebilirlik, bir eyleyenin yaptığı şey değil, eyleyicinin eylemleri ile; öznel-likleri ile; niyetsellikleri ile; ahlakilikleri ile sağladığı şeydir. Bu dolaşan varlıkla temasa geçtiğinizde kısmen, bilinç, öznellik, eyleyenlik ve benzeriyle donatılırsınız. Bir eyleyen olmak, kısmi bir başarıdır. Hatta niyetsellik gibi görünüşte insani ve bireysel bir şey, ağ terimleriyle kısmen belirli pratik bütünleriyle temas kurmakla elde edilen veya dolaşımında olan kapasite olarak tanımlanır.*" (1999: 18 Akt. Ritzer, 2013: 658).

Tercüme süreci dört aşamada gerçekleşmektedir. Calon (1986 Akt. Odabaş, 2010: 55; Kasapoğlu vd, 2009: 31-33; Odabaş, 2008: 335) söz konusu aşamaları şu şekilde açıklamaktadır:

"Problemlleştirme": Baş aktörün, kendisini olmazsa olmaz bir yerde konumlandırarak problemi tanımlaması aşamasıdır.

"İkna": Baş aktör dışında kalan diğer aktörlerin, oluşturulmak istenen ilişkiler ağına katılmaları için, "çeşitli" yollarla ikna edilmeye çalışılması aşamasıdır.

"Dâhil olma": Aktörlerin, ikna olarak, ilişkiler ağına katılmaları aşamasıdır.

"İttifakların mobilizasyonu": Baş aktör tarafından belirlenen hedeflerin "diğerleri"nce de benimsenmesi sonucunda, ilişki ağının üyeleri farklı kimlik ve özellikler kazanırlar. Böylelikle diğer ilişki ağları ile etkileşime girerler.

Tercüme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, bir başka deyişle ilişki ağının oluşması, kuramın önemli kavramlarından bir olan "kara kutu (black box)" kavramına tekabül etmektedir (Odabaş, 2008a; Odabaş, 2010).

Kuram içerisinde geçen diğer önemli kavramlar ise aşağıda verilmiştir:

Tersinemezlik: Tercüme sürecinin başarıyla gerçekleşmesi sonucunda, ilişki ağı durağanlık kazanır. Böylelikle ilişki ağının bir daha eski haline dönmesi ve ilişki ağında değişiklikler yapılması imkânsız hale gelmektedir. Bunun söz konusu olduğu durumlarda, tersinemezliğin gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreç sonunda ise, söz konusu olan ilişki ağı içerisindeki bileşen-

ler görünmez olmakta, bir başka deyişle karakutu oluşmaktadır. Ancak, ilişki ağı içindeki unsurların herhangi bir sebepten dolayı bozulması, karakutunun açılmasına ve ilişki ağının kısmî veya büyük oranda değişime uğramasına neden olabilmektedir. Bozulmaya neden olan en önemli etken ise baş aktöre olan güvenin sarsılması ve meşruluğunun sorgulanması olduğu söylenebilir (Kasapoğlu vd., 2009; Odabaş, 2010).

Genelleştirilmiş Simetri: Ağ içerisindeki tüm unsurların aynı kavramla ifade edilebilmesi anlamına gelmektedir (Cordella vd., 2006 Akt. Odabaş, 2008; Odabaş, 2010). Bir başka deyişle bu kavram, “insan ile gayriinsan arasındaki simetri” (Demir, 2014: 161) anlamına gelmektedir.

Zorunlu geçiş noktaları: Tercüme süreci boyunca, baş aktörün kendi hedeflerine ulaşmak için, diğer aktörlerin de zorunlu olarak izlemesi gereken yollar şeklinde tanımlanabilir (Odabaş, 2010).

Bütünlük algısı ve bütünlük algısının bozulması: İlişki ağları “küçük aktörler”den oluşmaktadır. Ancak söz konusu ağlar, ilk bakışta bir bütün olarak görünmekte ve içindeki diğer bileşenler görmezden gelinmektedir. Baş aktörün meşruluğunun sarsılması ile birlikte bütünlük algısı bozulur ve ilişki ağı başka bir biçim alır. Bu süreç tersine çevrilemez bir süreçtir ve ilişki ağı artık eski haline dönemez (Odabaş, 2010).

Sosyal bilimlerde özelinde, AİK en geniş anlamda şu şekilde açıklanabilir: O, sosyal bilimlerdeki tüm ikililiklere karşıdır ve onun için “melezlikler” başat önemdedir. AİK, ilişki ağları içerisindeki aktörlerin aynı anda ortaya çıktıklarını iddia etmektedir; bunun nasıl gerçekleştiğini anlamak ve göstermek için “semiyotik yaklaşımı” kullanmaktadır. AİK, bu yaklaşım çerçevesinde insan ve insan olmayan arasında ayrıma gitmemekte ve her ikisine de eşit önem atfetmektedir. Bu eşitlik ise, “simetri” kavramına tekabül etmekte ve bu, sosyolojide “asimetrik” bir bakış açısı olduğu yönündeki görüşlerin eleştirisi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kuram içerisinde önemli olan bir diğer kavram ise “aktant” kavramıdır ve insan olmayan aktörler anlamında kullanılmaktadır. Aktantlar da ilişki ağları içerisinde tıpkı insan aktörler gibi diğer aktör ve aktantlarla karşılıklı gerçekleşen ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmaktadırlar. Söz konusu aktantların bilinçli olması şartı aranmamaktadır. “Sosyal”, eylem ve yapıdan ziyade, ikisi arasında dinamik olan bir varlıktan oluşmaktadır. Bir başka deyişle bu kuram, “heterojen ajanlar” arasındaki etkileşimin dinamizmini temel almaktadır (Latour, 1999 Akt. Odabaş, 2010: 53).

AİK’in “barajların” incelenmesinde uygun araçlar sağlayacağı belirtilmektedir (URL 1). Ancak, Türkiye’de barajların toplumsal etkilerinin bu kuramla ele alan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, her ne kadar AİK’i kullanmasa da, Öner (2001)’in barajları konu edinen çalışmasında insan olmayan ve teknoloji ile birlikte ortaya çıkan unsurlar şeklindeki açıklamaları ile “yapay çevre”, “insan yapısı çevre” şeklindeki kavramsallaştırmaları, AİK’in açıklamalarına yakın açıklamalar olarak kabul edilebilir.

Barajlarla ilgili olmasa da kuram temelinde özellikle de sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmalardan söz edilebilir. Kasapoğlu editörlüğünde yazılmış olan eser (2008) sağlık sosyolojisi ve AİK temelinde yapılan birçok çalışmayı barındırmaktadır. Odabaş (2008; 2010) ile Kasapoğlu ve Odabaş (2009)'ın çalışmaları da yine AİK temelinde yapılmış çalışmalardır.

Araştırma alanında farklı perspektiflerle yapılmış ve toplumsal boyutu ele alan çalışmalardan söz edilebilir. Söz konusu çalışmalardan biri, Yusufeli Belediyesi (2012) tarafından yapılmış ve bir kamuoyu araştırması niteliğinde olan çalışmadır. Araştırmanın sonuçlarından, barajın yapılmasıyla ilgili olumlu ve olumsuz düşünenlerin oranlarının çok yakın olduğu ve yeni yerleşim yeri olarak belirlenmek istenen yerler arasında "Sakut"³ bölgesinin ilk sırada yer aldığı anlaşılmaktadır.

Yusufeli Barajının toplumsal etkileri üzerinden yapılmış olan bir diğer çalışma, kapsamlı bir alan araştırması temelinde yapılmış ve hem nitel hem de nicel bulgular içeren Çağlar (2003)'in çalışmasıdır. Araştırmanın sonuçlarına göre, görüşülen kişilerde yeni yerleşim yeri inşaatının belirlenen zamanda bitirilemeyeceği; barajın, hem maddi hem de manevi, götördüklerinin getirilerinden çok fazla olacağı; belirsizlik ve kararsızlık durumunun hakim olduğu; kısaca barajın hayatlarını kötü yönde etkileyeceği ve bundan sonraki yaşamlarının daha kötü olacağı yönünde düşünce ve kaygıların olduğu anlaşılmaktadır. Özkalaycı vd. (2005)'in yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşıldığı belirtilmelidir.

Yusufeli Barajı üzerinden yapılmış olan bir diğer çalışma ise Bakırcı vd. (2015)'nin yakın zamanda yapmış olduğu ve yine nitel ve nicel verileri barındıran proje çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada mevcut yerde yaşanan ve yeni yerleşim yerinde yaşanması muhtemel problemler ve yöre halkının beklentileri ile olası göç hareketinin niceliği ve niteliği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada da daha önce değinilen iki çalışmayla benzer sonuçlar elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle baraja maruz kalanların birçok problem yaşadığı ve belirsizliklerin bu problemlerin yaşanmasında çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çoruh (2011)'un çalışması ise radikal baraj karşıtlığı denebilecek şekilde eleştirel bir dille yazılmıştır. Birçok diğer barajla birlikte Yusufeli Baraj inşaatını da "ihamet" olarak değerlendiren yazar, Yusufeli Barajının hem ülkeye hem de yöre halkına zarardan başka bir şey getirmeyeceğini iddia etmektedir. Çoruh, barajın hesaplanan maliyeti ile "gerçek maliyeti" arasında büyük bir fark olduğunu ve barajın devlete çok büyük ekonomik zarara uğratacağını vurgulamaktadır. Ayrıca yöre insanına da ekonomik zararın yanında sosyo kültürel anlamda da büyük sıkıntılar yaşatılacağı iddia edilmektedir. Söz konusu çalışma üzerinde, kuramsal çerçeve açısından, bulgular bölümünde daha ayrıntılı durulmuştur.

---

³ Yeni yerleşim yeri olarak belirlenmiş yer, bölgede Sakut veya Yansıtıcılar olarak isimlendirilmektedir.

2. Metodoloji

Bu çalışma metodolojik olarak "Yorumlayıcı Sosyal Bilim" yaklaşımı çerçevesinde yapılmıştır. Yorumlayıcı sosyolojiyi sistematik bir şekilde ele alan kişi Weber'dir (Kuş, 2009; Bal, 2014; Neuman, 2013). Weber'e göre, sosyolojinin metodolojik görevi, "anamlı toplumsal eylemi anlamak ve yorumlamaktır" (Akpolat, 2010; Bal, 2014; Neuman, 2013; Ünsaldı vd, 2014; Weber, 2002). Pozitivizme karşı olarak gelişmiş olduğu söylenebilecek olan yorumlayıcı/anlamacı yaklaşımlar; toplumsal gerçekliği "orada" keşfedilmeyi bekleyen durağan bir "şey" olmaktan ziyade, sosyal etkileşimler yoluyla ve toplumsal olarak inşa ve yeniden inşa edilmiş akıcı bir şekilde görür. Buradan çıkan sonuç; toplumsal yaşamın, insanların deneyimleri ve anlam yüklemeleri sayesinde var olduğudur. Böylelikle birden çok insan deneyiminin yorumu ya da toplumsal gerçekliğin mümkün olduğu varsayımı temel alınmaktadır (Neuman, 2013: 133-134).

Çalışma, genel hatları itibariyle nitel bir çalışmadır. "Nitel araştırmacılar, olguları doğal ortamında çalışırlar ve böylece olguları anlarlar ya da insanların onlara ne gibi anlamlar yüklediğini yorumlarlar" (Denzin vd., 2005 akt. Merriam, 2013: 13).

Nitel çalışmaların örnekleme yaklaşımı, nicel çalışmalara göre farklıdır. "Amaçlı örnekleme" tekniklerinin, nitel araştırmalar için daha uygun olduğu söylenebilir (İslamoğlu vd., 2013; Layder, 2013; Merriam, 2013; Neuman, 2013). Bu çalışmanın örnekleme de amaçlı örnekleme tekniklerinden biri olan kartopu örnekleme yoluyla seçilmiştir. Kartopu örnekleme, "araştırmanın problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir" (Yıldırım vd., 2005: 111). Kartopu örnekleme, bir görüşmeciden hareketle diğer görüşmecilere ulaşmaya göndermede bulunmaktadır. Bu örnekleme türünün, alan araştırmasının yapılabilirliği açısından uygun araçlar sağladığı söylenebilir. Zira araştırma alanında "araştırma kirliliği" olarak nitelendirilebilecek düzeyde çok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte, söz konusu çalışmaların yaşanan problemlere olumlu yönde bir etkisi olmadığı yöre halkınca dile getirilmektedir. Bu nedenlerden dolayı bölgede yaşayanların anket çalışmaları başta olmak üzere bu tür çalışmalara itibar etmedikleri ve "rastgele görüşmeleri" genellikle reddettikleri anlaşılmıştır. Bu durum, kartopu örnekleme tekniğinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini dördü kadın yedisi erkek olmak üzere toplamda 11 kişi oluşturmaktadır.

Örneklemin niceliksel olarak ne kadar büyük olması gerektiği konusu, nicel araştırmalarda daha az tartışmalı iken; nitel araştırmalarda bu konu biraz daha farklı bir hal almaktadır. Bununla birlikte nitel araştırmalar için de örneklem büyüklüğü ile ilgili bir takım teknik ve öneriler geliştirilmiştir. Nitel araştırmada örneklem büyüklüğü, kısaca "tekrar ilkesine" dayanmaktadır. Buna göre, araştırma problemi veya sorusuna cevap olabilecek kavram ve süreçler tekrar edilmeye başlandığı ana kadar veri toplamaya devam etmek gerekmektedir. Araştırmanın veri toplama sürecinde, tekrar

eden kavram ve süreçler çerçevesinde yeterli veriye ulaşıldığına karar verilebilmektedir (Yıldırım vd. 2011: 115).

Çalışmada veri toplama tekniği olarak, çalışmanın kuramsal çerçevesi ve sosyal bilim yaklaşımıyla uyumlu olacak şekilde derinlemesine mülakatlar ile dönüşüm sürecinin analizi için semiyotik tekniği de kullanılmıştır. Nitekim AİK de veri toplama tekniği olarak genellikle derinlemesine mülakatları kullanmakta ve “materyalist semiyotik” olarak da isimlendirilmektedir (Odabaş, 2010). Ayrıca, yorumlayıcı yaklaşımı benimseyen araştırmacıların; genellikle toplumsal hayattaki ilişki ve etkileşimleri, insanların doğal ortamlarında gözlem ve mülakatlar yoluyla derinlemesine inceleme yoluna gittikleri de belirtilmektedir (İslamaoğlu vd., 2013: 15).

“Derinlemesine görüşme açık uçlu, keşif odaklı bir metottur. Görüşmenin amacı, görüşmecinin duygularını, bakış açısını ve perspektifini derinlemesine keşfetmektir” (Baş ve Akturan, 2013: 111).

Derinlemesine mülakatlar literatürde “yapılandırılmamış görüşme” şeklinde de isimlendirilmektedir (Stewart vd., 1985 Akt. Yıldırım vd., 2011: 120; Kuş, 2009: 125; Patton, 2014: 342). Böke (2011: 280)’ye göre, yapılandırılmamış görüşmelerde araştırmacı, görüşülen kişilere belli bir sistematik için olmayacak şekilde, konuyla ilgili görüş ve düşüncelerini almak amacıyla sorular sorar. Görüşülen kişiler yeri geldiğinde sorulan sorularla yönlendirilebilir ancak, görüşülen kişinin söyleyecekleri kısıtlanmaz.

Semiyotik ise “işaretlerin incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır. İşaretler bazen bir kelime veya imge; bazen ses, koku veya tat; bazen ise eylem ya da nesne olabilir. Ancak, her ne olursa olsun söz konusu öğelerin insana ihtiyaç duyduğu da belirtilmelidir. Başka bir ifadeyle bu unsurlar, insanlar tarafından anlam yüklenmedikçe işaret olarak kabul edilemezler (Odabaş, 2010: 70). AİK’in, semiyotiğin dil ile sınırlandırılmasına karşı çıkarak onu tüm materyalleri kapsayacak şekilde genişletme amacı güttüğü belirtilmektedir. Kuramın materyalist semiyotik olarak adlandırılması da buradan kaynaklanmaktadır (Odabaş, 2010: 72). Bu çalışmada da kuramsal tartışma bölümünde ele alınan “kitap” ve “görseller” semiyotik tekniği ile analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Çalışmanın verileri, araştırmacının aynı bölgede 2014 yılında “yüksek lisans tezi” için yapmış olduğu alan çalışması sırasında toplanmıştır. Tablo 1’de görüşülen kişilerin demografik durumları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Gerek görüşülenlerden ve gerekse alan yazından anlaşıldığı kadarıyla, Yusufeli Barajı projesinin görece uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu durumun araştırılanları olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Aşağıda, ilgili görüşmelerden bazı bölümler verilmiştir:

“Ben ve benim yaşımdaykiler, gözlerimizi açtık baraj, konuşmayı öğrendik baraj, okula gittik baraj (...) bu yaşımıza geldik yine baraj. Bitmedi gitti bu baraj meselesi. Bize ‘baraj çocukları’ ya da ‘baraj nesli’ dense yeridir, o derece yani. Şunu da biliyorum ki; bundan sonra da bitmeyecek, yeni yer yapılsa ve

biz oraya gitsek dahi sürekli peşimizden gelecek, yanımızda, hayatımızın bir parçası olacak baraj. Bütün bu yaşananlar ve yaşanacak olan tüm bu kötü şeylerin nedeni barajdır ve olmaya da devam edecek. Neyse ben uzatmayayım: bıktık artık!” (G5).

“Benim eşim, kaynanam ve daha birçok kişi barajı bekliyorlardı ama hepsi öldü. Bu gidişle biz de görmeden öleceğiz herhalde.” (G4).

“Bu baraj mevzusu aslında çok eski bir mevzu. Taaa 1936 yılında burada su ölçmek için adam bırakmışlar ama hiçbir vatandaşa bir şey denmemiş. O zamandan bu yana sıkıntı var aslında.” (G7).

Tablo 1: Görüşülen Kişilerin Demografik Durumları

Görüşmeci	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek
G1	Erkek	48	Evli	Üniversite	Memur
G2	Erkek	50	Evli	Lise	Esnaf
G3	Erkek	24	Bekâr	Üniversite	İşçi
G4	Kadın	48	Eşi ölmüş	Ortaokul	İşçi
G5	Erkek	29	Bekâr	Lise	Esnaf
G6	Kadın	27	Nişanlı	Lise	Esnaf
G7	Erkek	39	Evli	Yüksekokul	Memur
G8	Erkek	63	Evli	İlkokul	Emekli
G9	Kadın	36	Evli	Üniversite	Memur
G10	Kadın	56	Evli	İlkokul	Ev hanımı
G11	Erkek	57	Evli	Ortaokul	Emekli

Bu görüşlerin, ileride üzerinde daha ayrıntılı durulacak olan, barajın aktantlık konumunu göstermesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Görüşülenlerin, gelecekle ilgili genel olarak karamsar oldukları anlaşılmaktadır. Barajdan sonraki hayatlarının, önceki hayatlarını aratacağı düşüncesi ön plandadır. G3 bu noktada, aynı zamanda AİK bağlamında “ter-sinemezlik” kavramına paralel bir açıklama yapmıştır:

“Her halükarda kötü olacağı kesin. Çünkü, değerlerimizi, anılarımızı, mezarlarımızı, kısaca birçok şeyimizi kaybedeceğiz. Bu kaybettiklerimiz de bir daha geri gelmeyecek. Uzun zamandan beri mutsuzuz ve bundan sonra da bu halimiz arayacağız; her şey daha kötü olacak...” (G3).

G9 da G3’le benzer ifadeler kullanmıştır:

“Ne verirlerse versinler, yeni yerde eski hayatımız olmayacak biliyorum; taşan su hiçbir zaman kabını doldurmaz. Yusufeli, dağılıyor ve bir daha eski haline dönmeyecek...” (G9).

Özellikle de baraj inşaatının başlaması ile birlikte, başta “belirsizlikler” olmak üzere birçok etkenin, problemlerin daha sert biçimde yaşanmasına neden olduğu söylenebilir.

3.1. Ekonomi

Yukarıda söz konusu edilen problemler ve buna bağlı olarak meydana gelen kaygılar, en çok ekonomik alanda kendisini göstermektedir. Taşınmazlara karşılık alınacağı düşünülen kamulaştırma ücretlerinin çok az olacağı ile

ilgili tartışmalar, ekonomik alanın temelini oluşturmaktadır. Belirsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kamulaştırma vb. diğer unsurların da AİK bağlamında, araştırma alanında birer aktanta dönüştüğü ve söylemler aracılığı ile mobilize olarak yeniden üretildiği anlaşılmaktadır. Aşağıda, konuyla ilgili görüşmelerden bazı alıntılar verilmiştir.

"Bir Allah'ın kulu çıkıp da; 'efendim kamulaştırmalar şu şekilde yapılacak, şu kadar ücret ödenecek vs.' demiyor. Sadece söylentiler var ve söylentilere doğruysa malımızın, mülkümüzün karşılığını alamayacağız. Dönüm ve ev başına 50.000 Lira vereceklermiş. Biz zaten senelerden beri mağduruz bu baraj illetinden dolayı; eğer bu doğruysa daha çok mağdur olacağız." (G2).

"Yusufeli'nde şu an her şey tehlikeli, namlunun ağzında, ne olacağı belli değil. Ev, dükkan kirada ne yapacağımızı bilmiyoruz. Şu an sadece söylentiler var. Sadece bizi oyuyorlar, kimse bir şey bilmiyor. Kamulaştırma yaparken bize de bir şey verecekler mi belli değil..." (G5).

"İstimlâk paralarının az verileceği söyleniyor, yani malımızın karşılığını alamayacağız..." (G7).

Görüşülenler arasında, daha önce kamulaştırmaları yapılmış köylerden Yusufeli ilçe merkezine yerleşenler de bulunmaktadır. Söz konusu kişilerin yaşadıklarının "açığa çıkması" Yusufelililerde özellikle kamulaştırmalarla ilgili kaygıları artıran nedenlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Aşağıda, söz konusu görüşmelerden bazı bölümler verilmiştir.

"Benim 2 dönüm arazim vardı, dönümüne 48 bin lira verdiler, bizi kandırdılar. Ben bu işi kabul edenlere beddua ediyorum. Verilen paranın üstüne para koyduk ki buradan bir ev alabildik. Şimdi yine buradaki evlere çok az para verileceği söyleniyor." (G4).

"Bizim köyde birlik yoktu; gizli gizli herkes gidip parasını aldı. Biz evimize karşılık ev istiyoruz dedik vermediler. İki ev bir ahır ve bir dönüm araziye 80.000 verdiler. Köyde parasını alan gitti; 300 hanelik köy dağıldı. Eğer yer yapılmış olsaydı kimse gitmezdi." (G4).

Görüşülenlerin, söylentilerden yola çıkarak, yeni yerleşim yerindeki konut fiyatları ile ödenileceği düşünülen kamulaştırma ücretlerini karşılaştırdıkları anlaşılmaktadır. Bu durum da kaygıya neden olan bir etken olarak ön plana çıkmaktadır.

"Yukarıda 130 bin liraya ev vereceklermiş. Biz oraya o parayı verene kadar gider İstanbul'dan aynı fiyata, hatta daha düşüğüne ev alırsınız. Üstelik buradaki kaldığımız evlere de kafalarına göre fiyat veriyorlar. Bizim iki katlı evimiz var, üst katta oğlum alt katta ben kalıyorum; duyduğuma göre ikisine 100.000 Lira kadar bir para vereceklermiş. Eee, benim iki evimi 100.000'e alıp yukarıda tek daire alamayacağım parayı vereceksiniz ve benden bunu kabul etmemi isteyeceksiniz. Ben yerimden, evimden memnunum, size gelin evimi alın demiyorum ki; siz gelip zorla alıyorsunuz. O zaman beni de mağdur etmeyeceksiniz." (G10)

Ekonomik alanda öne çıkan bir diğer tartışma, hak sahipliği konusunda kendisini göstermektedir. Görüşmelerden, çoğu konuda olduğu gibi, hak sahipliği konusunda da yöre halkının yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşıl-

maktadır. Bu tartışma, özellikle de Yusufeli’nde yaşayıp taşınmaz sahibi olmayan kesim arasında devam etmektedir. Söz konusu kesim arasında kiracı olanlar, özellikle esnafların durumunun ne olacağı odak noktayı oluşturmaktadır. Konuyla ilgili görüşmelerden bazı alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Burada bir mağduriyet söz konusu ise, devlet bunu gidermelidir. Özellikle kiracı esnafa, hava parası ve taşınma yardımı verilmeli. Yoksa onlar kiracı olduğu için hiçbir şey alamayacaklar. Mülk sahipleri mülk parası alacaklar; ama aslında mülk sahiplerinin bazıları Yusufeli’nde bile oturmuyor. Yani, burada asıl rol kiracılarda.” (G5).

“Ben esnaf değilim, işyerim yok yani. Ama şunu söyleyeyim, Yusufeli’ni Yusufeli yapan esnaflardır. O yüzden esnaflara önem verilmeli. Esnaflarımızın bazıları kiracı, onlara yeni yerde yer verilecek mi bilmiyorum; ama onlara da orada hak verilmeli.” (G7).

Bu konuyla bağlantılı olacak şekilde farklı bir tartışma da “hava parası” olarak tabir edilen sosyo ekonomik olgu ve verilen emeklerin boşa gideceği çerçevesinde yürütülmektedir. Buradan çıkan talepler, işyerlerinin yalnızca fiziksel değil, bir üretim aracı olarak değerlendirilerek karşılığının verilmesine yöneliktir.

“Ben 95’de bu dükkânı açarken 2 tane sıfır araba parası koydum buraya hava parası olarak. Bir isim yapmak için yıllarımı verdim. Şimdi Devlet, gel çık diyor. Ben buraya her şeyimi verdim, şimdi çık diyorlar. Peki verdiğim hava parası, işim vs. ne olacak? Hele kiracılar, onlar ne yapacak? Biz yine iyi kötü bir şeyler alacağız. Onlar hiçbir şey alamayacak, verdikleri hava paraları falan boşa gidecek.” (G2).

Yukarıda baraj meselesinin Yusufelililer için uzun geçmişe sahip olduğuna değinilmiştir. Bu uzun geçmişin bölgede birçok alanda istikrarsızlığa neden olduğu anlaşılmaktadır. G1, bu durumu Yusufeli’nin ekonomik gelişmesinin önündeki engellerden biri olarak görmektedir:

“Buraya baraj yapılacak diye doğru düzgün bir yatırım yapılmadı. Ne resmi kurumlar ne de özel kişiler, zaten su altında kalacak diye bir yatırım yaptı. Yusufeli o yüzden de hep yerinde saydı.” (G1).

Bölge turizminin de barajdan olumsuz yönde etkileneceği ve bunun da ekonomik bir zarara neden olacağı belirtilmektedir:

“Barajla birlikte birçok şeyimizi kaybediyoruz. Bunlardan biri de turizme çok katkısı olan rafting parkurudur. Rafting parkurunun çok büyük bir bölümü de sular altında kalacak ve zaten yeni gelişmekte olan turizme darbe vuracak. Bakarsan bu da zarar değil mi?” (G3).

3.2. Kültür

Bölgede öne çıkan ve kaygıya neden olan problemlerin bazıları “kültürel alan”la ilgilidir. Aşağıda bu konu üzerinde de kısaca durulmuştur.

Yusufeli’nin hem coğrafi hem de toplumsal olarak güvenli bir yer olduğu ve yeni yerleşim yerinde bu durumun muhafaza edilemeyeceği görüşülenlerce paylaşılmaktadır. G5 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Çıkıp Türkiye’yi gezin; Yusufeli’nden daha güvenli bir yer bulursanız, ben buradan hiçbir hakkımı almadan oraya taşınacağım. Biz burada çocuklarımız nerede, ne yapıyorlar, başlarına bir iş mi geldi diye bir kaygı içinde olmadık hiçbir zaman. Hırsızlık olacak mı vb. şeyleri de düşünmedik. Oturmuş bir kültür var yani. Yeni yerde sen bu düzeni oturtabilecek misin..?” (G5).

G9 ise maddi kültürün göstergelerinden biri olan mimarinin korunması gerektiği, ancak bunun yeni yerleşim yerinde mümkün olmayacağını düşünmektedir:

“Yusufeli’nin çok farklı kentsel bir yapısı var. Burada işyerleri ve evler genelde iç içe; buradaki canlılığın nedeni de budur aslında. Şu an baktığında evler genelde az katlı, biz böyle alışmışız ama yeni yerde bu düzenin sağlanması imkânsız, yer yok çünkü. Yüksek binalar yapılacak oraya ve bu samimi-yet ortadan kalkacak.” (G9).

G10 da Yusufelililerin yaşam tarzlarına atıfta bulunarak yine kültürel kayıpların olacağını düşünmektedir:

“Biz, yeşillik içinde yaşamaya alışmışız. Nerede bir toprak parçası bulsak yeşillendiririz orayı. Küçük bahçelerimiz var ve bazıları geçimini bazıları da yiyeceği sebze meyveleri oradan alıyor. Sakut’ta bu mümkün değil, çünkü orada bir ağaç yetiştirilecek toprak bile yok.”

G10’un yukarıdaki ifadeleri önemli olan bir başka konu hakkında da ipuçları vermektedir. Yusufeli’nde, her ne kadar tarımsal araziler kısıtlı olsa da yoğun denilebilecek tarımsal faaliyetler sürdürülmektedir. Barajın su tutmasıyla birlikte mevcut tarım arazilerinin büyük çoğunluğu baraj suları altında kalacaktır. Ayrıca yeni yerleşim yerinde tarım yapılabilecek araziler, nerdeyse hiç bulunmamaktadır. Dolayısıyla da barajın faaliyete geçmesiyle birlikte tarımsal faaliyetlerin durma derecesine geleceği söylenebilir. G7 bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Biz bir şeyler ekip biçmeye alışkın bir halkız. Bu bizim yaşam biçimimiz; toprakla uğraşacağız yani. Bazıları topraktan ekmeklerini kazanıyor. Tamam, toprağımız az ama verimli. Bölgenin tarım yapılabilecek arazilerinin çoğu sular altında kalacak. Yeni yerde tarımsal bir tek iş yapılabilir mi diye sorarsan, hayır yapılamaz. Bir avuç toprağa hasret kalacağız orada...” (G7).

3.3. Göç ve İskân

Görüşülenler arasında sorun olarak kabul edilen ve bölgede neredeyse her kesimde kaygıya neden olan tartışmalardan biri de olası bir göç hareketinin niceliği ile ilgili gerçekleşmektedir. Ayrıca yeni yerleşim yeriyle ilgili belirsizlikler ve bilgi kirliliği, iskânın mahiyetiyle ilgili tartışmaları da ön plana çıkarmaktadır. Göç etme konusunda birkaç eğilimden söz etmek mümkündür. Bu noktada, görüşülenlerden göç etme yönünde “kararsız” veya “duruma göre” göç edecek olan kesimin çoğunlukta olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Yeni yerleşim yeri daha önce halkın istekleri doğrultusunda “Sakut/Yansıtıcılar” bölgesi olarak belirlenmiş ve TBMM’nin onayından geçmiştir. Alan araştırması sırasında, belirlenmiş yerle ilgili bazı gelişmeler

olduğu anlaşılmıştır. Buna göre “Çevreli/Peterek” köyü mevkiinin yeni yerleşim yeri olacağı yönünde söylentilerin olduğu ve bunun yöre halkının çoğunluğunda büyük rahatsızlık yarattığı görülmektedir.

Süreçle ilgili belirsizlikler ve beklentilerin karşılanmayacağı yönündeki düşüncelerin göç etme eğilimini kuvvetlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, göç söyleminin de araştırma alanında bir aktant haline geldiği ve mobilize olduğu söylenebilir.

Göç eğilimlerinin yeni yerleşim yeri olarak belirlenecek yerle yakın ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. G10 bu yönde görüş belirtmektedir:

“Ben yine de her şeye rağmen; eğer yeni yer Yansıtıcılar’da yapılırsa, buradan ev alıp burada kalmayı düşünüyorum. Yok, eğer başka yere yapılırsa burada durmam. Kendi topraklarımda muhacir olacaksam, gidip dışarıda muhacir olurum daha iyi. Yansıtıcılar olursa, nüfusun % 90’ı burada kalır; ama Çevreli olursa burada kimse kalmaz.” (G10).

G11 de yine, yeni yerleşim yeri ile ilişkili olacak şekilde kesin olarak göç edeceğini belirtmektedir:

“... Gerçi, bence yeni yer inşa edilmeyecek, buna fırsat olmadan insanlar göç ettirilecekler. Ben de sonra daha çok mağdur olmayayım diye şimdiden işime bakıyorum. Büyük ihtimalle Bursa’dan ev alıp oraya yerleşeceğim.” (G11).

G8 ise her halükarda iskân, yani yeni yerleşim yerine gitmek istediğini belirtmektedir:

“Ben kamulaştırma ücreti almayacağım, yukarıya gideceğim. Oranın şu anki yerden güzel, modern bir ilçe olacağına inanıyorum.” (G8).

Göç eğilimlerinin kamulaştırmaları yapılan köylerde yaşayanların durumları üzerinden de şekillendiği anlaşılmaktadır. Burada temel noktayı, söz konusu kişilerle aynı akıbetin yaşanacağı ve zorunlu göçe maruz kalınacağı kaygısı oluşturmaktadır.

“Şimdi bazı köyler kamulaştırılıyor. Peki kamulaştırma yaptığın yerlerdeki insanlara gösterdiğin bir yer var mı? Yok. Nerelgeler şimdi bunlar? Bilmiyorum. E şimdi hem yer yapmıyorsun hem de kamulaştırıyorsun. Bu neyi besliyor? Vatandaşın kafasında, iyi veya kötü niyetli, burayı, bunlar insansızlaştırıyor düşüncesini.” (G9).

“Burada 17 köy kalktı ve buradaki insanların tamamı göç etti. Konuştuklarında da, göçü önlemeye çalışıyoruz derler, nerde hani bu çabalar, sizin çabanız hiçbir şey yapmamak mı? Bize de aynısını yapacaklar. O yüzden de herkes gitmeyi düşünüyor.” (G6).

3.4. Kuramsal Tartışma

Baraj, bu araştırma kapsamında başat aktant olarak değerlendirilmiştir. Araştırma alanındaki mevcut ilişki ağlarının büyük çoğunluğu da “baraj-başat aktantı” temelinde oluşmuştur. Nitekim görüşülenler, ister olumlu ister olumsuz olsun, içinde buldukları durumun müsebbibi olarak barajı görmektedirler. Aşağıda görüşmelerden yapılan alıntılar, barajın başat aktantlık konumunu göstermek açısından önemlidir.

“Barajdan önce –ki bu çok önceleriydi- hayatımız gayet iyiydi. Ne zamanki bu baraj meselesi tam olarak ortaya çıktı, biz bu hale geldik. Tüm bu sıkıntıların tek sebebi barajdır...” (G11).

“Bu baraj meselesi çok uzun zamandan beri var; Yusufeli sular altında kalacak diye yatırım yapılmadı ve Yusufeli de gelişmedi.” (G5).

“Baraj, medeniyettir; gelişmedir, enerjidir. Ülkenin kalkınmasının nedenidir. Şimdi Yusufeli’ndeki canlılığın nedeni de yine barajdır. Tabii ki de yapılacak, yapılacak ki ülke kalkınacak.” (G8).

Görüşülenler arasında barajı direk veya dolaylı istemeyenlerin çoğunlukta olduğu söylenmelidir. Yalnızca “G8”in barajla ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Başat aktant olan barajın, ayrıca birçok farklı aktant da ürettiği söylenmelidir. Bunda, özellikle de sürecin belirsizliklerle dolu olmasının etkili olduğu söylenebilir. “Belirsizlik”in kendisinin de zamanla bir aktanta dönüştüğü ve beraberinde birçok yeni aktant oluşturduğu, görüşmelerden anlaşılmaktadır. Barajın AİK bağlamında melez bir karakter taşıdığı söylenebilir. Baraj, elektrik üretme açısından insan ve insan olmayan varlıkların birlikteliklerine örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, baraj temelinde hem olumlu hem de olumsuz ilişki ağlarının varlığı da yine melezlik kavramına teka-bül etmektedir.

Bu çalışma kapsamında, araştırma alanında birçok ilişki ağından söz etmek mümkündür. Esas itibariyle, söz konusu ilişki ağlarının baraja karşı sergilenen tutumlara göre olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle baraja karşı olma veya olmama durumu, bahsi geçen ilişki ağlarını şekillendirmektedir.

Yeniden yerleşim ve kamulaştırma uygulamaları bir takım ilkelere bağlıdır (Göven, 1999; Çoban-Atik, 2013; Gürsel, 2009; Giritli, Akgüner vd., 2006). Söz konusu prensipler arasında kamu yararı kavramı, kamulaştırma açısından çok önemli bir yer tutmaktadır (Evren, 2012: 34). Yusufeli Barajının elektrik üretmesi açısından bu şartı sağladığı söylenebilir. Görüşülenlerden; baraj inşaatının başlamaya yakın bir dönemde, merkezi hükümet, ilgili bakanlık ve kuruluşlarca barajın ülke ekonomisine katkısı ve kamu yararı açısından zorunlu olarak yapılması gerektiği argümanından yola çıkılarak birçok ilişki ağları oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ise kamu yararından çok “kamu zararı” fikri ve baraj karşıtlığı üzerinden oluşmuş yalnızca bir ilişki ağı dönüşüm süreci üzerinden ele alınmıştır. Söz konusu ilişki ağının “baraj taraftarı” ilişki ağlarının zıttı argümanlarla oluşturulduğu belirtilmelidir. Bahsi geçen süreç AİK bağlamında kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Barajla ilgili hoşnutsuzlukların ortaya çıkması ile birlikte baraj aktant haline gelmiş (problemlleştirme) ve baş aktör olan “devlet uzantıları”⁴ Yusu-

---

⁴ Görüşülenlerin; merkezi hükümet, ilgili bakanlıklar, DSİ, mülki amirlik ve yerel yönetim gibi kurumlara “devlet” anlamı yükledikleri ve söz konusu kurumlardan bahsederken genelde devlet kavramını kullandıkları anlaşılmaktadır.

felilileri barajın olmazsa olmaz bir şey olduğu konusunda ikna etmeye çalışmıştır (ikna), kamu yararı ilkesi üzerinden, barajın ülke geneline sağlayacağı fayda, aracı aktörlerin bölgeyle ilgili vaatleri üzerinden de bölgeye ve dolayısıyla diğer aktörlere sağlanacak fayda çerçevesinde Yusufelililer ikna olmuşlardır (dâhil olma). Bundan sonra ise, baraj projesinin etkileri çerçevesinde yeni ilişki ağlarına girmişlerdir (ittifakların mobilizasyonu). İnandırıcılık ve ikna olma bağlamında kara kutu ve bütünlük algısı oluşmuştur. Ancak, özellikle de yeni yerleşim yeri tartışmaları ve kamulaştırma ücretleri ile ilgili spekülasyonlar başta olmak üzere birçok etken, baş aktörün/baş aktörlerin sorgulanmasına, kara kutunun açılmasına ve bütünlük algısının bozulmasına neden olmuştur. Bu andan itibaren Yusufelin'de yeni ilişki ağları ve aktantlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aşağıda dönüşüm süreci üzerinden ele alınacak ilişki ağı da söz konusu ilişki ağlarından biridir.

“Aktörler, aktantlar aracılığıyla yeni ilişki ağlarını inşa ederken, ilk olarak süreci problemleştirirler (problematization). Dönüşüm sürecinin ilk basamağı olan problemleştirme” barajın etkilerinin birey tarafından yorumlanması süreci olarak değerlendirilebilir (Eratay, 2008: 99). Bununla birlikte, bu yorumlama her ne kadar önemliyse de baş aktörlük konumu, dönüşüm sürecinin en önemli unsuru olarak öne çıkmaktadır. Farklı bir ifadeyle, barajın etkilerinin diğerleri tarafından yorumlanması tek başına ilişki ağının oluşmasına çoğunlukla yetmemekte ve bir baş aktörlük konumu gerekmektedir. Bu araştırma kapsamında baş aktör olarak ele alınan “Çoruh (Ç)” dönüşüm sürecini; araştırma alanını da kapsayan ve kavramsal çerçeve bölümünde de değinilen kitabı (Çoruh, 2011) aracılığı ile başlatmıştır. Burada farklı bir nokta, baş aktörün bazı aktantları da bu işe, yani dönüşüm sürecine “hizmete koşması” olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira söz konusu kitap araştırma alanında zamanla bir aktanta dönüşmüştür. Ç, dönüşüm sürecinin ilk basamağı olan problemleştirme aşamasını kitabın yazılma amacını açıklayarak başlatmaktadır:

“Kitap (...) şimdiye kadar kimsenin aklının ucundan geçirmediğini, geçirse de umurunda olmadığını veya incelemeye cesaret edemediğini zannettiğim; tanık olduğum, çok önemli bir konu hakkında (...) ilgilenmek isteyen herkesi bilgilendirmek ve göreve çağırarak için yazılmıştır...” (Ç: 9).

Baş aktör olan Ç, barajın hesaplanan maliyeti ile “gerçek” maliyeti arasında çok fazla fark olacağı ve maliyetin beklenenden çok daha fazla olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla da barajın getirilerinin götördüklerinden fazla olacağını vurgulamakta ve bunu da başlıklar altında açıklamaktadır. Ç temelde, diğer bazı barajlar gibi, Yusufeli Barajının da tam anlamıyla suyla dolmayacağını ve dolayısıyla da ülkeyi ve Yusufelilileri zarara uğratacağı argümanını da kullanmaktadır:

“... Fırat üzerine dizilen barajların hiçbir zaman dolmadıkları da ortadadır. Barajların görevlerini dolup boşalarak yaptığını öğrenenler, bu boş barajların başka kötü amaçlar için yapıldığını idrak edeceklerdir.” (Ç: 13).

Ç, bundan sonra, söz konusu kötü amaçların halka gösterilmesi gerektiğini belirterek amacının “diğerleriyle” aynı olduğunu ve barajın “farklı amaçlarla” yapıldığını göstermeye çalışmaktadır:

“Cevabı istenecek soru açıktır: ‘İçinde bekletilecek suyu olmayan bu barajlar peş peşe neden diziliyor?’ Halka, ilgililerden ve sorumlulardan bu sorunun cevabını istemeyi öğretmeliyiz. Bunu, planın esas amacının elektrik üretmek olmadığı, olamayacağı, gerçek sahip halka ve ilgili yerlere anlatarak yapabiliriz, yapmalıyız.” (Ç: 13).

Ç daha sonra asıl amacını daha radikal bir dille ortaya koymakta ve ikna aşamasına geçişe hazırlık yapmaktadır. Ç'nin bu yöndeki açıklamaları zorunlu geçiş noktaları olarak da değerlendirilebilir:

“Bu plan durdurulmalı ve yapılanlar yıkılmalıdır. Bu planla, Çoruh havzasının ırzına geçilmektedir. Ülkemiz parçalanmaktadır (...) Bendenizin çabası, ‘bel’anın def’ini bir an önce başarmaktır (...) Büyük mel’aneti topluma tanıtmak, sorumlularından hesap sormak, her mevki ve makamdaki aydının görevidir...” (Ç: 13-14).

Ç, daha sonra yukarıda bahsettiği “farklı amaçlar”ın neler olduğunu açıklamakta ve ikna aşamasını pekiştirme yoluna gitmektedir:

“5 Yıllık kendi mücadelem ve araştırmam sürecinde vardığım sonuç şudur: Her haliyle enerji planı olmadığı ortaya konan bu plan, BOP⁵’un ülkemiz üzerindeki işleminin son etabıdır (...) Çoruh Enerji Planı ülkemizin başına geçirilmiş, evet geçirilmiş, BOP çuvalının ağzının büzülme işlemidir (...) Tekrar edelim: Barajların büyüklüğüne bakıp fayda yarattığına inanmak bir kandırmacadır. Barajlı sistemlerin seçimindeki ‘esas amaç’lardan bir kaçını sayalım: bölgenin insansızlaştırılması, büyük borçlanmaların milletin sırtına yüklenmesi; kredi veren kuruluşları daha güçlü kılarken, ülkenin edilgen hale getirilmesi; insansızlaştırılan bölgenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin yağmalanmasının kolaylaştırılması.” (Ç: 12, 46).

AİK’de baş aktörün dönüşüm sürecinde farklı güç çeşitlerini kullanabileceği dile getirilmektedir: “uzmanlık gücü”, “zorlayıcı güç”, “sevgi ve özdeşim gücü”, “ödüllendirici güç”, “bilgi gücü” ve “meşru güç”. Uzmanlık gücünde, kişiye, konuyla ilgili otorite; yani, üstün bilgi sahibi olma durumu atfedilmektedir. “Bilgi gücünde, bilgi kişilerin tutum ve davranışlarının değişmesinde etkili kabul edilmektedir.” Ayrıca, aynı ilişkiler ağı içerisinde birden fazla güç çeşidinin kullanılması da mümkündür (Odabaş, 2010: 84). Baş aktör olan Ç de söz konusu kitap aracılığı ile güç çeşitlerinden hem “bilgi gücü” hem de “uzmanlık gücü”nü kullanmıştır. Nitekim Ç, aynı zamanda devlet dairelerinde çalışmış bir inşaat mühendisidir. İlk yalnızca araçsal bir nitelikte görünen söz konusu güçler, zamanla ilişki ağlarında farklı bir aktanta dönüşebilmekte ve yalnız başlarına mobilize olabilmektedirler (Odabaş, 2010: 84). Yukarıda da bahsedildiği üzere söz konusu kitabın da ilk olarak araçsal bir nitelik taşıdığı ve zamanla bir aktanta dönüştüğü anlaşılmaktadır.

---

⁵ “Büyük Ortadoğu Projesi”nden bahsedilmektedir.

G1 ve G3'ün, Ç'nin yukarıdaki açıklamalarına çok benzer açıklamalarda bulunduğu, bir başka deyişle ikna aşamasının başarılı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir:

"Burada yapılan, tam olarak bir insansızlaştırma politikası. Bunun nedeni ise, hem yapılan madenler ve HES'ler hem de ileride kurulacak olan "Kürdistan"la ilgilidir. Maden ve HES'lerin olduğu bir bölgede ne kadar az insan popülasyonu varsa işler o kadar rahat yürür. Ayrıca belli bir süre sonra bu bölge, kurulacak olan Kürdistan'a bağlanacak." (G3).

"Burada dönen bir madencilik oyunu ve "Büyük Ortadoğu Projesi"nin bir ayağıdır. Kısaca, bir insansızlaştırma politikası izleniyor. Baraj bittiğinde yerleşim yeri bitmiş olmayacak ve insanlar apar topar evlerinden çıkmak zorunda kalacaklar. Peterek'te iki yerde maden çıkacak. Bu madenle ilgisi olan bir arkadaşım; maden firmalarının siyanürle altın çıkaramadıklarında kâr edemeyeceklerini söylemişti. Dolayısıyla, insan popülasyonunun olduğu bir yerde de siyanür kullanılmayacağına göre, bu bölgede insanların olmaması en ideali." (G1).

Ç, ikna aşamasında, ayrıca enerji üretiminde barajlar yerine alternatifler de sunmaktadır. Ç'nin burada "diğerlerini" ikna etmek için görsel unsurlar da kullandığı görülmektedir. Söz konusu kitapta barajın yapılması ve baraj yerine yamaç santrallerinin yapılması durumunda ne olacağı, mevcut Yusufeli'nin görselleri ve bir simülasyon fotoğraflarla ortaya konulmaktadır:

Resim 1: "Yusufeli Barajı Yapılması Halinde Ne Olur?" (Çoruh, 2011: 258).

"Yamaç santralleri, özellikle Çoruh havzası gibi havzalarda, elektrik üretimini gerçekleştirirken, yamaçlarda yeni yaşam sahaları oluşturmayı da amaçlayan ve başaran santrallerdir. Bölgenin insanına ve diğer canlılarına yeni yaşam sahaları oluşturmak asıl amaçlarının içindedir." (Ç: 10).

Ç'nin kullandığı bu argümanın da ikna aşamasında başarılı olduğunu G5'in paralel ifadelerinden anlaşılmaktadır:

"Zaten onların da istediği bu. Maden ve HES'lerden dolayı bir insansızlaştırma politikası izleniyor ve bu büyük oranda da başarılı olacak. Bizi açıkça aldatıyorlar. Yusufeli'nin yerinden kaldırılmaması çok da zor değildi. Baraj aşağıya kaydırılmaz mıydı, kod düşürülemez miydi..? Bir kitap var; orada yamaç santrallerinin Yusufeli için daha uygun olduğu ve daha az maliyetli olduğu söyleniyor ama bu onların işine gelmez." (G5).

Resim 2: "Yusufeli Barajı Yerine Yamaç Santralleri Yapılırsa Ne Olur?" (Çoruh, 2011: 259).

Ç'nin şu ifadeleri ikna aşamasının bir bölümü ve aynı zamanda zorunlu geçiş noktaları olarak değerlendirilebilir:

"... Enerji planı diye yapılanın, enerji üretmemeyi amaç edindiğini gördükten sonra, diğer amaçlarını görmemek, gözlerimizi kapamak, aklımızı ve vicdanımızı dondurmamak, utanç duyularımızı köreltmekle mümkündür(...) Bu gibi işler karşısında susanlar bilmelidirler ki hainlerin şakirtliğini yapıyorlar. Bu gidişin sonu teslimiyettir..." (Ç: 280, 288).

G2'nin de Ç'nin ikna aşamasında kullandığı bu argümanlara karşılık verdiği, başka bir ifadeyle ikna olarak dâhil olma aşamasını gerçekleştirdiği görülmektedir:

"Deriner'in elektrik ürettiğini söylüyorlar ama yalan. Deriner elektrik üretmiyor. Yusufeli Barajı'nın görevi de elektrik üretmek değil, ülkeyi zarara uğratmaktır. Bu, yabancı devletlerin yaptığı bir şeydir. Baraj yapılırsa bile dolmayacaktır; çünkü yeteri kadar su yok. "Kusursuz Enerji Planı" diye bir kitap var; o kitabı okursanız orada her şeyi çok güzel anlatmış." (G2).

Ç, yurtseverlik ve ahlaklı olma "kriterlerini" sayarak yine zorunlu geçiş noktalarını ortaya koymaktadır:

*"Ülkemi seviyorum diyen, ancak eylemlerde bulunmayan her kişinin 'ahlaksız' olarak nitelendirilemeyeceği gibi, 'ahlak-ı kâmil' olduğu da söylene-
mez..."* (Ç: 21).

Görüşmelerden, Ç'nin, ikna aşamasında başarılı olduğu, böylelikle dâhil olma aşamasının gerçekleştiği ve ilişki ağıının oluştđu anlaşılmaktadır. Görüşülenler arasında baraj yapımına karşı olmayanların dışında kalanlar (ki bu görüşülenlerin tamamına yakındır) Ç ile paralellik gösteren açıklamalarda bulunmuşlardır. Görüşülenlerin bazı konularda neredeyse aynı ve bilimsel denilebilecek kavramlar kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu durum AİK bağlamında genelleştirilmiş simetri olarak ifade edilebilir. AİK içerisinde genelleştirilmiş simetri, aynı ilişki ağı içerisinde bulunanların genel olarak, aynı dili konuştukları anlamına gelmektedir (Odabaş, 2010). Baraj karşıtlığı üzerinden oluşturulan ilişkiler ağıında da bunun söz konusu olduğu söylenebilir. İnsansızlaştırma politikası vb. söylemler bu kapsamda değerlendirilebilir. Görüşülenlerin de bu söylemleri sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Buradan hareketle de söz konusu ilişkiler ağıının dâhil olma aşamasının başarılı bir şekilde gerçekleştiği ve diğer aktörlerin de ilişkiler ağına girmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca insansızlaştırma politikası, zorla göç ettirilme vb. söylemlerin araştırma alanında zamanla bir aktanta dönüşmüş olduğu ve tartışmalara büyük oranda yön verdiği anlaşılmaktadır.

Bu süreçten sonra ise, söz konusu ilişki ağıında bulunanlar aynı hedefler çerçevesinde diğer ilişki ağları ile etkileşime girmektedirler. Şehir dışındaki Yusufelililerle girilen etkileşim bu duruma örnek olarak verilebilir. Böylelikle ittifakların mobilizasyonu gerçekleşmektedir. Bu bağlamda G11, Bursa'da yaşayan yakınları ile farklı bir ilişki ağı çerçevesinde etkileşimde bulunmaktadır:

"Bursa'da çok fazla Yusufelili var, dolayısıyla benim akrabalarım da orada. Onların çoğunun buradaki malları bölünmüş; gelmeyecekler yeni yere yani. Paralarını alacaklar. Ben de onlarla sürekli iletişim halindeyim. Yıldırım'dan ev bakıyorlar bana..." (G11).

Sonuç

Yusufeli Barajının toplumsal etkilerini konu edinen bu çalışma; baraj yapım sürecinde yaşanan problemler ve kaygıları Aktör İlişkiler ağı Kuramından yola çıkarak ortaya koymayı amaçlamıştır. Derinlemesine mülakatlar ve semiyotik tekniğinden faydalanılarak elde edilen bulgulardan çıkan sonuçlar aşağıda verilmiştir:

Yorumlayıcı Sosyal Bilim yaklaşımı; problemlerin, görüşülenlerin ifadelerinden yola çıkılarak ortaya konabilmesi; çalışmanın kuramsal yaklaşımı, veri toplama ve örnekleme tekniği ile uyum içerisinde olması başta olmak üzere, çalışmanın geneli açısından uygun araçlar sağlamıştır.

Alan çalışmasının bitmiş olduğu bir dönemde yeni yerleşim yerinin Yansıtıcılar bölgesine kurulacağı kesinleşmiş ve bu yöndeki belirsizlikler ve

tartışmalar sona ermiştir. Yeni yerleşim yeri ile ilgili fiziki çalışmaların da başlamış olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, diğer problemlerin yerini muhafaza ettiği görülmektedir.

Araştırma alanında birçok problemin ve buna bağlı olarak da kaygıların olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu problemlerin çok büyük oranda bilgi eksikliği, bilgilendirilmeme ve belirsizlikler üzerinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Araştırma alanında mevcut olan problemler ve kaygılar ise ekonomik, kültürel ve göç başlıkları altında toplanabilir.

Ekonomik alanda öne çıkan problemlerin temelinde kamulaştırma faaliyetlerinin yöre halkını mağdur edecek şekilde gerçekleştirileceği düşüncesi yatmaktadır. Görüşülenler, taşınmazlarının parasal karşılıklarını tam anlamıyla alamayacaklarını düşünmektedirler. Bu düşünce kamulaştırmaları yapılan çevre köylerde yaşanan sorunlarla temellendirilmektedir.

Hak sahipliği ile ilgili yeterli bilgi sahibi olunmadığı ve bu durumda araştırılanlarda olumsuzluklara neden olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni yerleşim yerindeki konut fiyatlarının, kamulaştırma ücretlerine göre yüksek olacağı ile ilgili söylentiler de kaygıya neden olmaktadır.

Görüşülenlerin mevcut maddi ve manevi kültürel değerlerin yok olacağı yönünde kaygıları olduğu ve yeni yerleşim yerinde bunun muhafaza edilemeyeceği düşüncesinde oldukları anlaşılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin durma derecesine geleceği düşüncesi önemli bir başlık olarak ön plana çıkmaktadır.

Göç eğilimlerine bakıldığında, kesin olarak göç karar almış olanlar, duruma göre göç kararı alacak olanlar ve göç etmeyecek olanlar şeklinde üç kesimin olduğu anlaşılmaktadır. Göç eğilimlerinin büyük oranda iskân ve dolayısıyla yeni yerleşim yerinin mahiyeti ile yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Görüşülenlerin bir bölümünün göç alma kararını yeni yerleşim yerinin nitelik ve niceliğine göre alacakları anlaşılmaktadır. Ancak, yeni yerleşim yeri inşaatının zamanında (2018) bitirilemeyeceği düşüncesinin, göç etme eğilimlerinde bir yükselmeye neden olduğu söylenebilir. Araştırılanların, büyük oranda zorunlu olarak yerlerinden edilecekleri ve başka yerlere göç ettirilecekleri algısına sahip olduğu da belirtilmelidir.

Görüşülenlerin gelecekle ilgili bir karamsarlık içinde oldukları, ileriki hayatlarının şimdiye nazaran daha kötü olacağını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun baraja direkt veya dolaylı olarak karşı oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun nedeninin ise yine sürecin belirsizlikleri olduğu söylenebilir. Baraja karşı olma durumu yoğunlukta olsa da görüşülenlerin gelinen süreç itibarıyla durumu kısmen de olsa kabullendikleri anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada betimlenen ilişki ağının amaçları ile ilgili söylemler hâlâ devam etse de söz konusu ilişki ağı için kara kutunun açıldığı ve farklı bir ilişki ağına dönüşmeye başladığı söylenebilir.

AİK, bu çalışmanın geneli açısından uygun araçlar sağlamıştır. Dolayısıyla barajlar konusunun bu kuramla çalışılmasının da uygun olduğu söyle-

nebilir. AİK bağlamında, araştırma alanında dönüşüm süreci üzerinden ortaya konabilecek birçok ilişki ağı olduğu ve söz konusu ilişki ağlarının baraj başat aktantı temelinde oluşmuş olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında bu ilişki ağlarından biri üzerinde durulmuş ve dönüşüm süreci üzerinden gösterilmiştir. Ele alınan ilişki ağı, başta Yusufelililer olmak üzere, kamunun zarara uğratılacağı argümanı ile baraj karşıtlığı üzerinden oluşturulmuştur. Ayrıca bölgede baraj başat aktantı temelinde oluşmuş ve mobilize olan birçok aktantın varlığından söz edilebilir. Kuramın diğer önemli kavramları da çalışma kapsamında “pratikte” gösterilmeye çalışılmış ve söz konusu kavramların da bu tür çalışmalarda kullanılabilmesinin imkân dâhilinde olduğu anlaşılmıştır.

Kavramsal çerçeve bölümünde değinilen, daha önce bölgede yapılmış olan çalışmalarla bu çalışmanın bulguları büyük benzerlikler taşımaktadır. Çağlar ile Bakırcı vd.’lerinin yapmış olduğu çalışma arasında yaklaşık 12, bu çalışmayla arasında ise 14 yıl bulunmaktadır. Aradan geçen görece uzun süre içerisinde bölgede barajdan kaynaklı yaşanan problemlerin –artarak devam etmiş olması; yukarıda da değinilmiş olan, barajların toplumsal hayatının gerektiği gibi göz önünde bulundurulmadığı yönündeki eleştiriyi destekler niteliktedir.

KAYNAKLAR

- AKPOLAT Yıldız (2010). *Araştırma Teknikleri 1-2*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- BAKIRCI Mustafa - ERYILMAZ Çağrı - KAYIŞ Cengiz (2017). “Yusufeli’nde Yeniden Yerleşimin Toplumsal Çevre Üzerindeki Etkisi”. Fatih Demirel (Ed.), *Yusufeli Barajının İlçeye Etkileri: Mevcut Durum, Potansiyel, Gelecek* (ss. 187-250) İçinde. Samsun: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- BAL Hüseyin (2014). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Bursa: Sentez Yayıncılık
- BAŞ Türker - AKTURAN Ulun (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo İle Nitel Veri Analizi, Örnekleme, Analiz, Yorum*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BÖKE Kaan (Ed.). (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ÇAĞLAR Ali (2003). *Barajlar: Yeniden Yerleşim ve Sosyal Etkiler*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- ÇOBAN-ATİK Ayşegül (2013). *Kamulaştırmada Yargısal Denetim*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇORUH Yurttaş M. (2011). *Kusursuz Enerji (!) Planı- İnanılmaz Bir Mel’anetin Anatomisi*. (B.Y Yok): İhlas Gazetecilik A.Ş.
- DEMİR Metin (2014). “Laboratuar Yaşamının Antropolojisi: Bruno Latour’un Bilim İncelemeleri ve Metafizik Sonuçları”. *Dîvan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*. 19(36): 145-196.

- EVREN Necati (2012). *Türkiye’de Kamulaştırma Çalışmaları İçin Alternatif Yaklaşımlar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- GİRİTLİ İsmet - AKGÜNER Tayfun - BİLGİN Pertev (2006). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınevi.
- GÖVEN Yusuf (1999). “Kamulaştırma İşlemlerinde ‘Kamu Yararı’”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 247-262. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55094>.
- İSLAMOĞLU A. Hamdi - ALNIAÇIK Ümit (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- KASAPOĞLU Aytül (Ed.). (2008). *Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- KASAPOĞLU Aytül – ODABAŞ Zuhul Y. (2009). “Sosyolojik Açısından Teknoloji Odağında Güncel Sorunların Yorumlanması”. *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, 436: 31-33.
- KOCAMAN Fatma Ö (2008). “Kronik Böbrek Yetmezliği: Böbrek Hastalarının Yalnızlaşması ve Sosyal Yaşamdan İzole Olması Üzerine”. Aytül Kasapoğlu (Ed.), *Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık* (ss. 137-166) içinde. Ankara: Phoenix Yayınları.
- KUŞ Elif (2009). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi Nitel mi?* Ankara: Anı Yayınları.
- KUTLU-GÜRSEL Meltem (2009). *Kamulaştırma Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- LATOURE Bruno (2008). “Tarde ve Toplumsalın Sonu”. (Çev.: Fırat Berksun, Emre Koyuncu, P. Burcu Yalım). *Tesmeralsekdiz*. 2(3): 34-49.
- LAYDER Derek. (2013). *Sosyolojik Araştırma Pratiği, Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi*. (Çev.: Serdar Ünal). Ankara: Heretik Yayıncılık. (1998).
- MERRİAM Sharan B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Çev. Ed.: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ODABAŞ Zuhul Y. (2008). “Aktör İlişkiler Ağ Kuramı ve Ankara’da Su Kesintileri”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(41), 333-349.
- ODABAŞ Zuhul Y. (2008a). Kronik Bronşit ve Astım: Hasta Çocuk ve Yakınlarının Yaşam Kalitesi. Aytül Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık* (ss. 167-189) içinde. Ankara: Phoenix Yayınları.
- ODABAŞ Zuhul Y. (2010). *Sürdürülebilir Afet Yönetimi ve Kadın*. [Elektronik Sürüm]. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları: 256.
- ÖNER İlknur (2001). “Barajların Yaşam Seyri Sürecinde Yapılan Sosyal Çalışmalara, Muhtemel Afetlere Hazırlık Açısından Bir Bakış”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 4(8): 1-34.
- PATTON Michael Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.

- RİTZER George (2013). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev: Himmet HÜLÜR). Ankara: De Ki Yayınları. (2000).
- SEÇİLMİŞLER, Töre – YENEN Zekiye (2011). “Koruma Sorunsalına İlişkin Kuramsal Bir Değerlendirme: Kurumsalçı (Alan Yönetimi) ve Çoğulcu (Aktör Ağ Teorisi) Yaklaşımların Karşılaştırması”. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezlerinden Üretilmiş Yayınlar*. 3: 375-384.
- SEVER Ramazan (2010). “Yusufeli Barajı ve Bazı Çevresel Etkileri. Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri”. [Bildiri]. Muammer Demirel ve Mustafa Akıllı (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, (ss. 193-206), İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yayını.
- URL1:<http://mis.sadievrenseker.com/2014/09/aktor-ag-teorisi-actor-network-theory/> (21-11-2014).
- ÜNSALDI Levent - GEÇGİN Ercan (2014). *Sosyoloji Tarihi Dünya’da ve Türkiye’de*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- YILDIRIM Ali - ŞİMŞEK Hasan (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yusufeli Belediyesi (2013). *Yusufeli Yedinci Yerini Ararken (Kamuoyu Araştırması-2012)*. Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- WEBER Max (2002). *Sosyoloji’nin Temel Kavramları*. (Çev.: Medeni BEYAZTAŞ). İstanbul: Bakış Yayınları. (1922).